

નેત્રથી અને નેત્રવિણ 'નીરાપી' એ નરસિંહ મહેતાને

ડૉ. પૂજા તન્ના
एम.ए., एम.फिल., पीएच.डी.

નેત્રથી અને નેત્રવિણ 'નીરાપી' એ નરસિંહ મહેતાને

રુપાયતન - જુનાગઢ દ્વારા નરસિંહ મહેતાના સર્જનને મુલવતું, જવાહર બક્ષીનું સાહિત્યિક - આધ્યાત્મિક સંશોધનનું પુસ્તક પ્રકાશિત.

ગુજરાતી કવિતાનો, જીવન અને ધર્મ આધ્યાત્મિકતાનો સમર્થ સ્વર એટલે નરસિંહ મહેતા. પદ, ભજન, પ્રભાતિયા, રાસ... કેટકેટલા સ્વરુપોમાં આ કવિની વાણી આર્ષવાણી બનીને પ્રગટી છે. નરસિંહ મહેતા વિશે આજ સુધી અસંખ્ય વિવેચકો, સર્જકો, આસ્વાદકોએ ખુબ લખ્યું છે. અને હજુય એના વિશે લખાતું જ આવે છે પણ તોય, એનો તાગ મેલવી શકાયો નથી. ગતાનુગતિક લખાણ - લખાણ છે પણ ધર્મમાં સંશોધનાત્મક અને આધ્યાત્મિક ભાવથી કવિ જવાહર બક્ષીએ જે શબ્દકર્મ - સંશોધનકર્મ કર્યું છે એ ધર્મચર નરસિંહ મહેતાની ચેતના થકી જ થયું હોય એવું અનુભવાય છે.

'નરસિંહ મહેતાની કવિતામાં આધ્યાત્મિકતા' આ ગ્રંથ બૃહદ્ સંશોધનનો પરિપાક છે. ગુજરાતી ભાષા-સાહિત્યમાં પીએચ.ડી.ની પદવી માટે કરાયેલું આ સંશોધન છે. મહાશોધનિબંધ છે. (સ્વ.) ડૉ. જગદીશ ગુર્જર અને ડૉ. નરેશ શુક્લ (સુરત) ના માર્ગદર્શન હેઠળ આ સાત્વિક સંશોધનયતા થઈ છે. ગુજરાતી ગઝલના પ્રસિધ્ધ શાયર તરીકે જવાહર બક્ષીની ઓલખ અમીટ છે. એમનો કાવ્યપ્રેમ અને નાગર નરસિંહની આર્ષવાણી એમને સંશોધન પથ પર પ્રેરે છે. અહીં સાત પ્રકરણો અને બે પરિશિષ્ટોમાં નરસિંહ મહેતાની કવિતાનું સ્થૂળ-સુક્ષ્મ દર્શન આપણને ન્યાલ કરે છે નરસિંહની સર્જક વ્યક્તિમતા, એના પહેલાની ભાષા સાહિત્ય અને આધ્યાત્મિક પરંપરા, આત્મ ચરિત્રના પદોમાંથી પ્રગટ થતી આધ્યાત્મિક ચેતના, જ્ઞાનના પદો, ભક્તિ તથા કૃષ્ણલીલાના પદો, શ્રૃંગારના પદો એમ ચારેય તત્ત્વોની કવિતામાં પ્રગટતી આધ્યાત્મિકતાનું શાસ્ત્રીય આલેખન - સંશોધન આ ગ્રંથને એક અનેરી ડાહ્યા બક્ષે છે જવાહર બક્ષીનું 'નાગરત્વ' અહીં સોલે કક્ષાએ ધીલ્યું છે.

નરસિંહના આત્મચરિત્ર પદો, જ્ઞાન-ભક્તિના પદો, કૃષ્ણલીલાના પદો અને શ્રૃંગારના પદોની આધ્યાત્મિક યાત્રા કરતા આ સંશોધક ધર્મચર 'નરસિંહમય' જ બની ગયા છે. એમની સુક્ષ્મ નિરીક્ષણ દ્રષ્ટિ અદ્ભૂત છે સંશોધક જવાહર બક્ષી નોંધે છે : 'અમુર પાદટીપમાં આપેલા પાઠોમાં યોગ્યતાના ધોરણે ફેરફાર કર્યા છે. જેમ કે- ડૉ. જુસલપુરાએ સ્વીકારેલા 'હરિ મારો હાથિયો' ની પાદટીપમાં 'હરિ તાર્યો હાથિયો' ને 'કાઠી નાગ નાથિયો' સાથેના અનુસંધાનમાં ગજગ્રાહનો સંદર્ભ વધુ યોગ્ય લાગે છે પરંતુ, 'હેમની કોર જ્યાં નીસરે તોલે' માં તોલેનો કશો અર્થ થતો નથી. વઠી બીજી પંકિતના અંતમાં 'સોનાના પારણા માંહી ઝુલે' સાથે મુલે, ખુલેના પ્રાસમાં 'મુલે' તારો પોતાના પાઠ નિર્ણય છે કેમકે જે મુલમાંથી સોનેરી કિરણો નીકળે છે તે મુલમાં 'સચ્ચિદાનંદ આનંદ - ક્રીડા કરે છે 'તે હિરણમયેન પાત્રેણ' સાથે વધુ સુસંગ છે... તેવી રીતે 'જલ્લ કમલછાંડી' માં કમલ અને નાગણની સહોપસ્થિતિ તંત્રમાં

તેમજ નાથ સંપ્રદત્વમાં કુંડલિની યોગને સુચવે છે તો તેમાં એક-એક કમલ કેવી રીતે ખૂલતું જાય છે અને સહસ્ત્રદલ કમલ સુધી 'સહસ્ત્ર ફેણાં ફુંકવે જેમ ગગન ગાજે હાથિયો' તથા તેના સંકેતો જેવા કે, સંબોધનો 'બાळा', 'बाळक', 'रंगे रुडो रूप पूरो', 'बेउ बेळिया' થી 'भगवंत' સુધીની યાત્રા તેમજ સ્વામીનું બદલાવું અન નાગનું શીશ ન કાપવું વગેરે એક નવી જ દિશા સુચવે છે.

સંશોધકે નરસિંહ મહેતાની કવિતાના મુલ્લ કયાં-કયાં સાંપડે છે, એનું પળ યથાર્થ- આધાર સહ નિરુપણ કર્યું છે ભાગવત, પતંજલિનો યોગ, મીરા, જયદેવ વગેરે આપુર્વ સંદર્ભો પ્રથમ વખત આપણને જાણવા મળે છે. નરસિંહ મહેતાનું વંશવૃક્ષ પળ દર્શાવાયું છે અને આ પેઢીના અઢારમાં વારસદાર એટલે જવાહર બક્ષી. તાજેતરમાં જ મોરારિબાપુ દ્વારા ચિત્રકુટ ધામ તલગાજરડાની નરસિંહમય ભૂમિ પર આ સંશોધન ગ્રંથનું વિમોચન થયું ત્યારે સંશોધક જવાહર બક્ષીએ બાપુ અને નરસિંહ પ્રેમીઓ સમક્ષ નરસિંહ મહેતાની આધ્યાત્મિક કવિતાઓનું ભાવવાહી રસદર્શન કરાવ્યું હતું. ગ્રંથનું મુખપૃષ્ઠ જાણીતા ચિત્રકાર વૃંદાવન સોલંકીએ તૈયાર કર્યું છે, એ પળ દર્શનીય છે. રૂપાયતન - જુનાગઢના સુત્રધાર હેમત નાણાવટીએ પળ અંગત રસ લડને આ ગ્રંથના પ્રકાશનને ડાગર કર્યું છે. નરસિંહનું દર્શન આમ નેત્રથી અને નેત્રવિણ નીરખાવવા માટે સંશોધકે કરેલો શ્રમ નરસિંહપ્રેમીઓ માટે ઉત્તમ પ્રસાદ છે આજકાલ તો એમ.ફિલ. કે પીએચ.ડી.ના લઘુશોધ - મહાશોધ નિબંધો વ્યાવસાયિક લખનારા પાસે તૈયાર કરાવીને પ્રસ્તુત થતા હોય છે. અરે ! કેટલાંક માર્ગદર્શકો તો ડેઝર્ટશન - થિસિસના પ્રૂફ રીડીંગ પળ પોતાની પાસે જ કરાવીને શોધછાત્રો પાસેથી પૈસા લે છે ! આવા વાતાવરણ વચ્ચે એક સાચો સંશોધક નરસિંહ મહેતાના ભાવવિશ્વને આપણી સમક્ષ પ્રથમ વખત ખોલે છે, એનો આનંદ છે. ગુજરાતી સાહિત્યના અને વિશેષ તો નરસિંહ મહેતા વિશે સંશોધન કર્મ ઇચ્છતા ભવિષ્યના સંશોધકો માટે આ મહાશોધનિબંધ એક આદર્શ પથદર્શક બની રહેશે.

ડૉ. પૂજા તન્ના

એમ.એ., એમ.ફિલ., પીએચ.ડી.